УДК 371.147

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Н.С. Саєнко
кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

У статті розглядаються основні функції іншомовної освіти у вищий технічній школі, аналізуються психологічні механізми формування іншомовних компетенцій, досліджуються шляхи розвитку пізнавальних здібностей студентів.

Ключові слова: культурологічний підхід, професійні мовні компетенції, лінгвістичні здібності, розвиваючі цілі навчання.

Серед фундаментальних підходів до реформування системи освіти, таких як системно-прогностичний, соціально-екологічний, парадигмальний, особистісно-діяльнісний тощо, найбільш актуальним на сучасному етапі розвитку іншомовної освіти в світі вважається культурологічний підхід. Відповідно до такого підходу освіта, як специфічна сфера соціального життя, інтегрується з культурою, яка виступає з одного боку, як необхідна передумова освіти, а з іншого боку, являє собою узагальнений результат освіти. Іншомовному навчанню в немовному ВНЗ притаманні всі функції вищої освіти, які детально проаналізовані в наукових дослідженнях [*2*, 65]: 1) гуманістична функція; 2) аксіологічна функція; 3) соціокультурна функція; 4) соціально-адаптивна функція; 5) соціально-мобільна функція; 6) інноваційна функція; 7) соціально-інтегративна функція; 8) прогностична функція. При цьому деякі із зазначених функцій мають для іншомовної освіти на нелінгвістичних факультетах пріоритетне значення.

Успішна *реалізація прогностичної функції* вищої освіти, яка передбачає змістове розкриття суті майбутньої професії, стабілізацію потреби людини в її одержанні, розкриття перспектив професійного й особистісного зростання, нерозривно пов'язана з мотивацією.

Мотивація, як одна з найбільш потужних детермінант для вивчення іноземної мови, у студентів немовних спеціальностей досить часто є неадекватною. ЇЇ формування в навчальному процесі знаходиться у прямій залежності від позитивного емоційного відношення, успіху і темпу в ефективному оволодінні іноземною мовою. Для підвищення мотивації необхідно полегшити процес засвоєння, забезпечити реальний прогрес. Перехід від негативного до позитивного відношення до навчальної діяльності можливий лише через успіх у її виконанні. Те ж саме стосується вольових якостей особистості. Часто студенти немовних ВНЗ через низьку мотивацію до засвоєння іноземної мови не застосовують вольових зусиль для подолання труднощів, які виникають в цьому процесі.

З іншого боку, серед чинників, які визначають легкість, швидкість і висоту досягнень у вивченні іноземної мови, значне місце посідають іншомовні або лінгвістичні здібності. Сформована на базі розвитку іншомовних здібностей адекватна навчальна мотивація не тільки активізує і спрямовує процес розвитку особистості студента, а й позитивно впливає на реалізацію психічних процесів, оскільки людина, включена завдяки мотиву в активну діяльність, більш продуктивно запам'ятовує, глибше осмислює матеріал, більш зацікавлено здійснює діяльність.

Успішність індивідуальної діяльності, що посилюється груповим ефектом, позитивним кліматом заняття, обумовлює виникнення емоційно позитивного ставлення студентів до предмету іноземна мова. Позитивна мотивація включається в структуру навчальної діяльності і, відповідно, детермінує успішне засвоєння нових знань, спонукає залучення вольових зусиль. Включення в навчальну діяльність особистісних якостей студентів свідчить про те, вони з об'єкту педагогічного впливу перетворюються в активний суб'єкт розвитку своїх здібностей. Це наочно підтверджує гармонічне поєднання двох базових функцій вищої освіти: гуманістичної й прогностичної.

Керування розвитком лінгвістичних здібностей у студентів немовного ВНЗ сприяє виявленню і реалізації резервів навчального процесу, розкриттю потенційних можливостей студентів і робить внесок в гуманітаризацію технічної освіти. Лінгвістичні здібності (С.Л.Рубінштейн) являють собою трикомпонентну структуру, що включає:

- когнітивний компонент – якості психічних процесів: слухове мовосприйняття, механічна і логічна пам'ять, обсяг короткочасної і довгострокової пам'яті, тип запам'ятовування, рівень мимовільного запам'ятовування, вербальне мислення тощо;
- особистісний компонент – комунікативні й емоційні якості особистості;
- мовна і мовленнєва база [*3*].

Студентський вік (17-22 роки) вважається періодом гетерогенності розвитку пам'яті та мислення. Якщо розглядати вербальне мислення, логічну пам'ять, і слухове мовосприйняття як провідні, і такі що не можуть бути компенсовані, компоненти лінгвістичних здібностей, то логічним буде висновок, що чутливість мовнорозумової, мнемічної і перцептивної функцій до розвиваючого впливу в студентському віці, робить їхнє прогресуюче формування можливим за рахунок постійного врахування й планомірного навантаження в навчальному процесі. Враховувати перш за все слід те, що пам'ять як активний мнемічний процес базується на механізмах закарбування, збереження і відтворення. Функціонування пам'яті можна представити у вигляді таких операцій :

- орієнтування в матеріалі й віднесення матеріалу для запам'ятовування та його елементів до категорій власного досвіду;
- пошук і виділення способу групування, адекватного структурі матеріалу, пред'явленого для запам'ятовування.

Спосіб групування обирається залежно від провідних або групоформуючих ознак. Ці дві операції, згідно із завданням активного співвідношення і узгодження досвіду студента з матеріалом запам'ятовування, будують модель об'єкту запам'ятовування.

- встановлення взаємовідносин між елементами утворених груп [*4*, 11];
- формування міжгрупових відношень елементів пред'явленого матеріалу.

На етапі даних операцій моделюється не сам матеріал, а його майбутнє відтворення, і забезпечується його повнота й точність. В результаті мнемічної дії укладається мнемосхема матеріалу запам'ятовування, яка на момент закарбування має конкретний сигнальний характер. В такій мнемосхемі представлені образ і сигнали, що залишають у свідомості студента сліди, які далі зберігаються в пам'яті.

Зворотнім боком процесу запам'ятовування є процес забування, який можна представити як недостатнє або невдале чи негативне запам'ятовування. Психофізіологічна природа пам'яті, згідно з вченням І.П.Павлова про рефлекторну діяльність головного мозку, проявляється таким чином, що кожне враження й інформація залишають у мозку сліди, а забування є результатом згасання таких слідів. Відома науковцям крива забування Г. Еббінгауза свідчить про те, що найінтенсивніше забування відбувається в часовому періоді, що йде за моментом фіксації слідів у головному мозку. Однак необхідно зважати на те, що згадану криву забування було виведено в результаті експериментів із запам'ятовуванням неосмисленого матеріалу. Для аналізу функціонування механізмів пам'яті в навчальному процесі більше значення мають результати розвитку теорій ретроактивного гальмування, які свідчать, що детермінантами забування осмисленого матеріалу, в тому числі навчального матеріалу з іноземної мови у ВНЗ, виступають скоріше не темпоральні характеристики, тобто фактори часу, а вид діяльності студента в аспекті подібності й різноманітності, яка здійснюється в навчальному процесі одразу після карбування слідів у мозку. Категорія часу виступає не єдиною, до того ж не головною причиною забування, вона формує часовий простір прояву такого забування. Тим не менш, з цього випливає важливий для методики навчання висновок про особливу важливість початкового періоду роботи над іншомовною матеріалом і про необхідність інтенсивної роботи над ним в процесі первинного закріплення. По мірі зміцнення асоціацій кількість повторення може бути зменшена. Недотримання таких положень призводить до утворення нетривких асоціацій і, як наслідок, до повного забування. Подальші численні психофізіологічні дослідження довели, що інформаційні враження сприймаються тим легше і точніше, чим більш різноманітними будуть подразнення, з яких такі враження складаються. Логічним висновком, важливим для методики викладання іноземних мов, є положення про те, що тим ефективніше буде запам'ятовування навчального матеріалу, чим більша кількість видів сприйняття і видів пам'яті буде задіяна під час введення навчального матеріалу і чим більш різноманітні, спеціальним чином структуровані та впорядковані, тренувальні дії будуть проведені безпосередньо після моменту презентації матеріалу.

Розвиток лінгвістичних здібностей є впливовим стимулом на головні детермінанти успішності оволодіння іноземними мовами: розумова активність, навчальна мотивація, вольові якості особистості. В немовному ВНЗ процес розвитку здібностей повинен проходити за рахунок посилення зовнішньої детермінації, шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу, націленого на забезпечення досяг-

нення успіху через засвоєння нових засобів і способів оволодіння іноземною мовою.

Діалектична єдність здібностей і діяльності передбачає реалізацію такої діяльності з опорою на певний рівень розвитку здібностей, які самі розвиваються під час такої діяльності. Відомо, що студенти технічних спеціальностей в своїй іншомовній академічній й професійній діяльності виконують певні функції перекладача. Це означає, що як перекладач кожен студент має певні цінні здібності, які необхідно виявити шляхом тестування, перегрупувати в разі необхідності та розвивати відповідно до спеціально розроблених індивідуальних схем за допомогою системи вправ і відповідних завдань. Існує класичне визначення перекладацьких здібностей: це індивідуальні психологічні особливості білінгвів, які сприяють утворенню і зберіганню в пам'яті міжмовних еквівалентів, розвитку вмінь знаходити узагальнений зміст в іншомовних мовленнєвих творах і знову розгортати його шляхом рекомбінації елементарних смислів і конотативних значень в функціонально-еквівалентні мовленнєві тексти на мову перекладу [*1*, 31]. М.М.Гохлернер і Г.В.Ейгер у своїх дослідженнях довели, що головними компонентами перекладацьких здібностей виступають:

а) розвинута вербальна пам'ять;
б) легкість визначення смислових маркерів в мовленнєвому творі;
в) вміння переходити на позиції носія мови в процесах перекладу і редагування;
г) легкість здійснення перекладацьких трансформацій;
д) вміння проводити інформаційний пошук в умовах невизначеності.

Провідним чинником, який детермінує формування і розвиток здібностей виступає діяльність. Розвиток перекладацьких здібностей і врахування комунікативної спрямованості ситуативно обумовленого мовлення вдало поєднуються на практиці під час застосування психолінгвістичної навчальної моделі процесу перекладу науково-технічної літератури (Сосновская Л.А.), яка складається з п'яти етапів, кожен з яких розпадається на декілька мінімальних психолінгвістичних одиниць/дій.

Розумовий розвиток не є простою сумацією навчальних надбань студента на кожному етапі навчання. Він передбачає їхню координацію, внутрішню взаємодію, яке призводить до цілісної зміни його особистості. Між навчанням і розвитком існує взаємний зв'язок. Ведучи за собою розвиток (Л.С.Виготський), навчання само спирається на його досягнення, які обумовлені всією системою дієвих відношень суб'єкта до об'єктивної дійсності, знаходить у таких досягненнях ресурси для реалізації своїх цілей. Навчання залучає студентів до виконання нових для них завдань і створює таким чином протиріччя між потенційно заданими рівнями необхідних для їх вирішення дій, операцій і реально вже досягнутими рівнями. Такі внутрішні протиріччя виступають рушійною силою розумового розвитку. Ці протиріччя вирішуються шляхом створення, розвитку нових дій, операцій. Від швидкості й повноти такого вирішення залежить реальне просування студентів в розумовому розвитку.

Рівень і особливості інтелектуального розвитку визначаються якістю навчання, перш за все його змістом, точніше змістом знань, які даються в процесі навчання, методами, за допомогою яких знання розкриваються і характером ефективного керування цим процесом та формами його організації. Критеріями такого розвитку, за якими можна судити про позитивні зрушення під впливом певного змісту і методів навчання, і тим самим отримати об'єктивні дані для відбору їх оптимальних варіантів, деякі науковці (Тализіна Н.Ф., Калмикова З.І., Костюк Г.С., Синиця І.Є.) називають: (а) економічність мислення і (б) самостійність мислення.

Специфіка мислення, яку мають віддзеркалювати такі критерії, проявляється у своєрідності тих розумових операцій, які здійснюються під час рішення проблемних задач. Визначення рівня самостійності й економічності мислення може проводитись за допомогою короткочасного індивідуального навчаючого експерименту (Калмикова З.І.) з використанням навчального матеріалу дисципліни іноземна мова. Студентам пропонується самостійно вирішити нову для них проблему. Забезпечується достатній вихідний рівень знань, наявність опор, які мінімізують труднощі, пов'язані із запам'ятовуванням матеріалу, знімаються часові обмеження. Рішення проблеми передбачає формування узагальнення на основі аналізу сукупності конкретних фактів. Навчальний матеріал розподіляється на цикли, кожен з яких вміщує необхідні й достатні дані для отримання загального висновку. Дозволяються різні види допомоги, ранжовані за ступенем вміщеної в них підказки, починаючи з мінімальної. Завдяки такій допомозі кожен студент доводиться до успішного рішення проблеми, що дозволяє виявити зону його найближчого розвитку.

Процес засвоєння знань базується на трьох основних видах психічної діяльності: а) перцептивна діяльність – сприйняття, розпізнання, спостереження за об'єктами вивчення; б) мнемічна діяльність, а саме діяльність пам'яті, що сприяє тривкому запам'ятовуванню і відтворенню засвоєних знань; в) розумова діяльність, що забезпечує рішення за-

дач, пов'язаних із перетворенням запропонованих навчальних ситуацій, застосуванням раніше засвоєного до рішення нових задач, відкриттям нових знань [*5*]. Кожен із видів психічної діяльності виконує різні функції в залежності від конкретного змісту і цілей засвоєння, має різний склад інтелектуальних дій, що входять в його структуру. Викладач повинен аналізувати навчальний матеріал не тільки з точки зору його наукового змісту, внутрішньої логіки, ступеня його складності, новизни тощо, але й чітко уявляти, за допомогою якого виду психічної діяльності може бути забезпечене найбільш ефективне засвоєння матеріалу. Слід постійно розгалужувати інформативну і розвиваючу функції навчального матеріалу. Відомо, що матеріал довідкового і фактологічного характеру незначною мірою сприяє розвитку розумової діяльності. Організація навчального процесу має ставити студента в умови необхідності самостійно виділяти суттєві ознаки матеріалу для засвоєння, це пробуджує їхню розумову діяльність, вони навчаються операціям аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, абстракції та ін. На думку І.С. Якиманської, завдання викладача і полягає в тому, щоб шляхом аналізу змісту і логіки побудови навчального предмету виділити основні теоретичні поняття, які складають систему знань і намітити ті інтелектуальні прийоми, за допомогою яких може бути забезпечене повноцінне засвоєння даного матеріалу [*5*]. Під час навчання необхідно спеціально формувати такі прийоми через виконання спеціально розробленої системи вправ.

Розвиваюче навчання дозволяє підвищувати ефективність засвоєння знань, розкривати індивідуальні особливості студентів, що залежать від внутрішньої організації розумової діяльності, вивчати природу таких особливостей, їхню неповторну своєрідність. У цьому полягає реалізація функції гуманізації вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гохлернер М.М., Ейгер Г.В.* Переводческие способности и их формирование / М.М.Гохлернер, Г.В.Ейгер // Совершенствование перевода научно-технической литературы и документов. – М.: Наука, 1982. – 212 с.
2. *Казаренков В.И., Казаренкова Т.Б.* Высшая школа: социально-педагогическое взаимодействие / В.И.Казаренков, Т.Б.Казаренкова // Педагогика. – 2000. – №5 . – С.64-69.
3. *Кричевер О.П.* Психологические особенности развития иноязычних способностей студентов неязыкового вуза: дисс. … канд. психол.наук / О.П.Кричевер. – М., 1989. – 207 с.
4. *Ляудис В.Я.* Строение мнемического действия: автореф. дисс. … канд. психол. наук / В.Я.Ляудис. – М., 1966. – 18 с.
5. *Якиманская И.С*. Развивающее обучение / И.С.Якиманская. – М.: Педагогика, 1979. – 144 с.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2010 р.